

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אשכול מורשת
הפיקוח על הוראת המקרא בחינוך הממלכתי

חשון תשע"ח

אוקטובר 2017

אל

מורי תחום הדעת תנ"ך,

שלום רב,

המפגש עם העבודה שלכם המורים, המתרחש כאשר אנו צוות תחום הדעת מגיע לבתי הספר, מלמד אותנו רבות על היבטי עבודתכם המקצועית, הלכה למעשה. הנכם מעלים נקודות התייחסות לתהליכי ההוראה למידה והערכה. על חלקן אנחנו יכולים לקחת אחריות ומחויבות ועל חלקן אנו מודעים שאינם בידנו. ההערכה המסכמת, בחינת הבגרות, הנוגעת לתהליכים אלה ואחרים, הן בתחום האחריות של כולנו.

עם סיום בדיקת בחינות הקיץ תשע"ז, ברצוני לשתף אתכם בתוצאות ובהישגי התלמידים ולהעלות מספר תובנות. התובנות הללו, נכתבו בתום תהליך ההערכה, ומאוסוף הדברים מצוותי ההערכה. כמו כן הניתוח הסטטיסטי של השאלונים, שפך אור על הנתונים, חייד ואישש חלק ניכר מהתובנות אשר יובאו לפניכם.

להלן הנתונים :

שנה	סמל שאלון	שאלון	מספר הבחינות	ציוני הבחינה	ציונים שנתיים	ציונים משוקללים (בחינה +שנתי)
תשע"ו	1281	2 יח"ל תכנית הרפורמה	18,540	74.5	81.6	78.0
תשע"ו	1206	2 יח"ל	20,174	71.6	79.6	75.4
תשע"ז	1281	2 יח"ל	35,268	71.3	80.2	75.7
תשע"ז	1206	נבחני משנה ואקסטרניים	256	67.5		67.5
תשע"ז	1287	2 יח"ל, מתוקשבת עתירת מדיה	316	74.4	80.9	77.7
תשע"ז	1282	נבחני משנה ואקסטרניים	327	68.6	69.6	69.9

78.9	83.4	74.7	847	2 יח"ל תכנית הרפורמה עולים חדשים	1284	תשע"ז
79.4	85.4	74.1	751	יחידת מגילות (יחידות מורחבות)	1381	תשע"ז

עיקר הדברים המתייחסים לשאלונים השונים, הובאו בתמצות ובאופן כללי על מנת לא להלאות ולהכביד. הרי הם לפניכם:

- ❖ ישנו פער, אמנם לא גדול, בין הבחינה עתירת המדיה לבין הבחינה הכתובה, למרות ששלושה סעיפים בלבד היו שונים בין שתי הבחינות. ניתן לתלות את זה בדרכי ההוראה והלמידה באמצעות המדיה השגורה לחלק מאתנו, לבין אלה החסרים אותם. השימוש במדיה כטקסט לכל דבר וענין, אינו מהווה קישוט והפוגה אלא חלק מיצירת דיאלוג בין הטקסטים שונים, בצד השימוש בסדר חשיבה גבוה יותר.
- ❖ למורה המקצועי בתחום הדעת, מקום מרכזי בתהליכי ההוראה והלמידה. נחיצותו של המורה כמתווך בין הטקסט לבין התלמיד הכרחית ואינה תחליף לכל אמצעי אחר ללמידה לקראת המבחן. ניתן לראות את זה בפער הממוצע בין הנבחנים האינטרנים לבין נבחני המשנה והאקסטרנים, ובתשובות התלמידים האינטרנים. פעמים ניתן להתחקות אחר השינון והדקלום ומקורם, המנותקים מהקשר והבנה של הטקסט המקראי.
- ❖ ההוראה והלמידה לאורך זמן, משמעותיים מאד, והם מושגים בתהליך ולא בלמידת הבזק. בלמידה תהליכית מושגות הבניית הידע וההבנה בתחום הדעת, ובתקווה גם לאהבתו.
- ❖ מסגרת לימוד ה-30% אמנם הפחיתה חומר להיבחנות בבחינת הבגרות, אך יחד עמה קבעה ניקוד רב יותר על השאלות השונות. יש לשים לב יותר מתמיד ולהקפיד על דיוק במה התלמיד נשאל ובמה הוא עונה. חוסר דיוק בהבנת השאלה או במענה לה, גורם להורדה מיותרת של ניקוד.
- ❖ בשנים האחרונות אנו מדברים על כך רבות שאנחנו לא יכולים להסתפק בשינון פרטים ובלמידה טכנית של פרטי תוכן ללא הקשר והבנה. עם השאלות המתייחסות לפרטי תוכן התלמידים מתמודדים בצורה נאותה. אך כאשר הפרטים הללו מהווים בסיס לדיון התייחסות או בחינה כלשהי, התלמידים מתקשים להתמודד איתם. במהותן, שאלות העמ"ר והשאלות בסדר חשיבה גבוה, אשר נכנסו לבחינות הבגרות, אמורות לשקף תהליכי הוראה ולמידה בכיתה. הפיתוח המקצועי בתחום הדעת מייחד לכך מקום ולמידה.
- ❖ הבניה של הידע בתחום הדעת, כוללת מושגים וביטויים בסיסיים, המהווים אבני יסוד להבנת הטקסט המקראי ומסריו. למשל סוגי גמול, או טיבה וכוונתה של הערכת המספר "ועש הישר בעיני ה'". בשאלה בה נדרש התלמיד להבחין בין נביא אמת לנביא שקר, פגשנו לא מעט בתשובה המוטעית לפיה נביא שקר הוא זה המנבא נבואת שלום. טעות נוספת קשורה להבנת הפועל "עבד". פועל זה מופיע במקרא במספר משמעויות.

תלמידים רבים פירשו את הפועל עב"ד במשפט "וַיִּמְרֹד בְּמַלְךְ-אֲשׁוּר וְלֹא עֲבָדוּ" (מל"ב, יח, 6) (שאלה 2, שאלון 1281) במשמעות עבודה פולחנית, ולא במשמעות השתעבדות ואסלית.

❖ חשוב להביא בפני התלמידים את רצף האירועים ומיקומם על הרצף בציר הזמן. תכנית הלימודים כוללת מספר אירועים, עם "קפיצות בזמן". הרצף לא תמיד מובן לתלמיד ולימוד הפרק ותוכנו מבלי לאפיין ולמקם את האירוע על רצף הזמן, יוצר הבנה לקויה של הכתוב. למשל בשאלה מספר 2 (1281) כתוב ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו...". תלמידים רבים כתבו שדוד היה אביו של חזקיה המלך. תשובה כזו יכולה להעיד על חוסר הבנה ולימוד טכני מוחלט של מהלך האירועים ללא לימוד בהקשר של רצף הזמן.

❖ הבנת השפה המקראית נעשית קשה יותר. התיווך לשפה חשוב, אך אין הוא העיקר בתהליכי ההוראה והלמידה. ככל שנחשוף את התלמידים לשפה מקראית, כך יקל עליהם להתמודד עמה. העיסוק והלימוד של שפת התיווך, יוצרים חוסר הבנה ועיוות, לעיתים אסוציאטיביים, של הלשון המקראית. למשל בשאלה 3 "ופרצים תצאנה אשה נגדה..." תלמידים כתבו שעונשן של נשות שומרון יהיה שהן תהיינה פרוצות/זונות.

יש לחזור על מאפיינים מרכזיים של הלשון המקראית למשל ו' ההיפוך, הא' המגמה והא' השאלה. המשפט "הַאֲתָה תִּבְנֶה-לִּי בַּיִת לְשִׁבְתִּי" לא הובן כמשפט שאלה, ובדימוי "עֲזָה כְּמֹת אֲהָבָה..." (שאלון 1381) הו' התפרשה כתנועה ולא כעיצור, דבר המשנה את פירוש המילה.

❖ שאלות "לדעתך" מאפשרות מרחב תשובות לתלמיד, הפעלת שיקול דעת ובניית טיעון תוך התבססות על ידע נרכש. אלה מזכות את התלמיד בנקודות בבחינה. בסוג השאלות הללו ניתן לראות יישום נאה מאד בתהליכי ההוראה והלמידה שלכם המורים בכיתה. תלמידים ידעו לכתוב טיעון מנומק, מוסבר ומבוסס ידע.

❖ ישנה רתיעה במענה לשאלות העוסקות בפרשנות. ניתן לראות זאת במספר התלמידים הבוחרים בשאלות אלה, גם כאשר הפרשנות מציגה וחוזרת על הטקסט המקראי ומאירה אותו בדרך נוספת. פרשנות על גווניה, היא דרך נוספת ליצירת דיאלוג עם הטקסט, המתבקש בדרכי ההוראה והלמידה.

❖ יש להקפיד על דיוק בקריאת השאלה ובמענה עליה. לעתים, תלמיד רואה בדבר מוכר בשאלה, ומשיב לא על מה שנשאל אלא על מה שהוא זוכר שלמד. בשאלה על קהלת, נשאל התלמיד מהי התפיסה העולה מפסוקים מסוימים, ורבים התלמידים שהשיבו על תפיסתו הכוללת של קהלת מבלי להתייחס לנאמר בפסוקים שניתנו בשאלה.

❖ בשאלון היחידות המורחבות 1381, התלמידים נדרשו ליישם חומרי לימוד רבים, ולהתייחס לסעיפים רבים. ניתוח ההישגים של יחידה זו, מעיד על לימוד מקיף והבנה מעמיקה בפרקי הלימוד. יחד עם זאת, הזמן הקצר שיועד לשאלון כולו לא איפשר לכל הנבחנים להביא לידי ביטוי את ידיעותיהם באופן המיטבי. אנו מודעים לכך וננסה לתת את הדעת לסוגיה זו בשאלונים הבאים.

תובנות ובחינה מדוקדקת לשאלון 1281-

- ❖ שאלון ראשון בו הוכנסו שאלות עמ"ר במינון של עד 5 נק'. תלמידים רבים בחרו בשאלה זו, ידעו לנסח טיעון מוסבר ומנומק, מבוסס ידע.
- ❖ השאלות על ספר מלכים נענו יותר מהשאלות על פרקי הנבואה. אנו צריכים לשאול את עצמנו מה הן הסיבות לרתיעתם של התלמידים מלענות על השאלות מתוך פרקי הנבואה. ניתן לראות מגמה זו גם בנושאי החובה וגם בנושאי ההרחבה.
- ❖ גם כאשר נבחרות השאלות העוסקות בנבואה, ההישגים לא גבוהים. נראה כי התמודדות התלמידים עם השאלות מפרקי הנבואה, בעייתית. כאמור לעיל מושגים אופייניים לנבואה, אינם נהירים דיים לתלמידים.
- ❖ עם סעיפי א של השאלות בפרק הראשון, העוסקים ברובם בפשט הכתוב ובטקסט המקראי באופן כללי, התלמידים מתמודדים יפה. כאשר הסעיפים או השאלות עוסקים בהיקש, הבנה נרחבת, פרשנות בהשוואה או כל התמודדות בסדר חשיבה גבוה, ההתמודדות נעשית קשה יותר. אלה צריכים לבוא לידי ביטוי בדרכי ההוראה והלמידה שלנו.
- ❖ השאלה על החוק עסקה בהבנה בסיסית של הטקסט המקראי. התלמידים התמודדו עם השאלה בצורה יפה מאד.
- ❖ ההישגים הנאים בדרך כלל, מעידים על הוראה ולמידה ראויה והתמודדות עם "קטע לניתוח והבנה" על היבטיו השונים.

לבסוף,

- ❖ כל בית ספר מקבל ניתוח מדוקדק מפורט ומותאם לשאלונים השונים.
- ניתוח השאלון האישי של בית הספר על כיתותיו ואוכלוסיית התלמידים בו, מהווה כלי עבודה לצוות המקצועי.
- אנו מזמינים אתכם להשתמש בניתוח מקצועי זה, לתכנן הוראה למידה והערכה מותאמים לבית הספר.
- ❖ מורים המעוניינים לקחת חלק בוועדת שאלון, מוזמנים לפנות [ד"ר האתר](#) ולהציג את מועמדותם.
- מבקשת להודות לכם, על עבודתכם. אתם אלה הנושאים באחריות ובמחויבות להנחלת תחום הדעת במערכת, ובהצלחתו.
- אתם מוזמנים לפנות אליי או לצוות ההדרכה המסור, בכל תגובה הבהרה או שאלה.

בהערכה רבה, ענת